

SZERKESZTŐK-OLVASÓK

BENEDEK ZOLTÁN tanár (Nagykároly). — Mint Nagykaroly lakója, aki rég foglalkozik e település történetével, földrajzi adottságaival stb., a következőkkel szeretném kiegészíteni Herédi Gusztávnak 1972. 12. számukban megjelent írását. — A nyírségi homokbuckák, az érmelléki vizenyős táj és az Ecsedi láp találkozásaiban kifejlődött településről az első írásos dokumentumok a XIV. század elejéről származnak; a Károlyi család levéltárában viszont több olyan utalás van, mely a honfoglaló Kaplony nemzetség idejéből való javadalomra vonatkozik. Fellendülését a Károlyi család segítette elő. 1346-tól heti vásárok, 1387-től pedig már országos nagyvásárok tartásának jogára, szabad ispánságra tett szert a család. Minthogy a kézművesség csak a nagybirtok szűkségletét elégítette ki, Szatmárhoz és Nagybányához képest itt nem fejlődhettek ki jelentős ipari tömörülések; az első céhek csupán az 1740-es években jelentek meg. — A XIV. századi város a mai várkastély és a katolikus templom területén lehetett. Nagyobb lendületet adott a település fejlődésének az 1482-ben megkezdett, majd 1592-ben átépített kővár. A portyázó tatár, török, majd később osztrák csapatok a várat nem tudták megvívni, de a környező falvakat kíméletlenül felperzselték. Az első nagyobb betelepedés a városba a XVII. században történt; a feldúlt Bobáld falu lakói két utcát építettek maguknak a várfalak tövében. A bobáldiak városrési szolgálatot teljesítő jobbágyok voltak, s hajdani utcáik helyét ma is Hajdúvárosnak hívják. — A kuruc—labanc harcok megtizedelték a lakosságot, a Károlyi család birtoka jobbágykéz nélkül maradt; az uradalom megerősítése végett svábokat telepítettek a városba és környékére. Az 1712-es első bevándorlók földművesek voltak, a következő években azonban már iparosok is jöttek (ezek a ma is Mesterrésznek nevezett városrészen telepedtek le). 1725-ben főgimnázium létesült itt, de a várossá fejlődés legjelentősebb tényezője a megyeszékhelyi rang megszerzése volt. A szatmári béke utáni viszonylag nyugodt időszakban Károlyi József a régi várat lebontatta, és kastélyt építtetett. — Az 1848-as forradalom megszüntette a jobbágyi függőséget; Nagykarolyt rendezett tanácsú várossá nyilvánították. A kézműipar gyors fejlődésnek indult, több mint ötvenféle iparágát űzőtt a lakosság, 350 mester nevét jegyezték fel. A lakosság száma egyenletesen nő: az 1848-beli 11 956-ról 1900-ban 15 383-ra emelkedik. Időközben megépülnek a hajdusági és szilágysági vasútvonalak, a Szatmár és Tasnád felé vezető kövesút; a barna talaj ontja a gabonát, a lápos föld a krumplit, a kővér mezőkön ezres csordák legelnek. Hetente már két vásárra van szükség, s az országos vásárok napokig eltartanak. 1887 emlékezetes esztendő: a nagy tűzvész éve (Kaffka Margit örökitette meg a *Színec* és *években*). A tűzvész tetemes károkat okozott, de elősegítette az új városrendezést. — Az 1754-től működő nyomda sok jelentős művet adott ki, s ugyanott jelentek meg a város és a megye hivatalos lapjai. A piarista gimnázium évkönyveibe egyre több patinás név kerül: Dugonics András, Vasvári Pál, Simion Bärnuțiu, Ady Endre, Popp Aurel stb. Megalakul a helyi szintársulat, s 1906-ban már saját kőszínházukban játszhatnak. Megjelennek az első ipari létesítmények, az olaj- és szappangyár, az ecetgyár, a papírgyár. De a nagyobb iramú fejlődés a megyésítés óta kezdődött, s elmondhatjuk, hogy az utóbbi évek gazdasági és szociális fellendülése oly méretű, melyhez foghatót a város soha nem ért meg. Három új üzem épül, és két szatmári gyár létesít leányvállalatot; mélykutak fúrásával jó minőségű ivóvízhez jut a lakosság, és elkészült a termálfürdő is. Harmonikusan és esztétikusan illeszkedik bele a régi város volt piacának zöldövezetébe az új városközpont, kellemes benyomást tesz a rendezett park és a sok virág. Károlyban a levegő tiszta: az új ipari létesítmények a peremterületen kaptak helyet. — A jelenleg 21 000 lakosú városban minden negyedik emberre jut televízió és rádió, ami majdnem telítettséget jelent. Az anyagi javak gyarapodásával azonban nem mindenben tart lépést a kulturális igény: a tévé és a rádió az utóbbi időben elvonja a más művelődési lehetőségektől a károlyiak többségét. Még a legjobb színdarabok is csak egy házat töltenek meg, s a nagymúltú műkedvelő színjátszást sem lehetett még újra feltámasztani (a törzsgárda 40—50 év közötti, nagyon elfoglalt tanügyi dolgozókból áll). Nem nagy az érdeklődés a sajtó iránt

sem: az egy főre jutó újságelőfizetés vásárlás alacsony. A *Korunk* 30 példánya a statisztikában vizsgázható tétel, és jobb a helyzet a könyvek „fogyasztása” terén is (a kastélyban működő városi közkönyvtár 40 000 kötetével jó munkát fejt ki). — A város kulturális életének ütőere az iskola. A majdnem 5000 diák nevelését, oktatását 300, főiskolát vagy egyetemet végzett tanügyi dolgozó végzi. Nem véletlen, hogy minden, ami az iskolával kapcsolatos, egyben városi közügy is. Vezető helyet tölt be a nagyműltű elméleti középiskola. Felszerelése és oktatási színvonala az ország élvonalbeli intézetei közé emelte; 50 tantestületi tagból álló munkaközösségnek 22 tagja tett fokozati vizsgát, 6 tanerőnek megvan az első fokozata is; a természettan-, fizika- és földrajztanárok módszertani tevékenysége pedig országosan is ismert.

SZIRMAI ENDRE professzor (Stuttgart). — Folyóiratuk 1972. 9. számában olvastam Szántay János dr. tudományos közleményét, melyben Selye János montreáli professzor mellett az én nevemet is említi. Gratulálok a szerkesztőségnek ehhez a közleményhez, a szerzőnek pedig az orvosi, biokémiai és atomfizikai területen kifejlesztett, világviszonylatban ismert, számos intézetben átvett és alkalmazott kutatási módszereihez. Számomra nagy megtiszteltetés, hogy vele együttműködhettem, és egyúttal meg kell mondanom, amit a közlemény elhallgat: azt, hogy sajnós, a munka orozslánrésze az ő érdeme. Szántay János dr.-t e munkája elismeréseképpen többek között a New York-i tudományos akadémia is tagjai sorába választotta; a metioninnal és a stresszel kapcsolatos dolgozatait számos nyelvre lefordították. Több egyetemen, ahol mint professzor vagy más minőségben megfordultam, s beszéltem róla, azt tapasztaltam, hogy már régebben tudtak a munkáiról. Ezért örvedetesnek tartom, hogy folyóiratuk nem szakma-beli olvasóközönsége is megismerhette tudományos tevékenységét.

Jelenünket, jövőnket szolgáló hagyományaink tudatosítása, értelmezése, továbbépítése jóval súlyosabb, elkötelezőbb feladat, semhogy egyetlen naptári nap-hoz volna köthető. A Petőfi-évforduló különben sem csak január 1-ét jelenti — az ünnepségek nálunk is, akárcsak a nagyvilágban, az UNESCO javaslata szerint, 1973-ra érvényesek. Vissza- és előretekinthetünk tehát: egyszerre szólhatunk egy nagy sikerű ünnepi előadóestről, amely már az Ó alakját idézte, s mindennapi gondjainkat is az Ó életművének szellemében gondolhatjuk újra; központi magyar nyelvű napilapunk irodalmi mellékletének problémái például ugyanúgy nem függetlenek Petőfi eszméitől, mint ahogy a mai költő közéletisége sem választható el költészetének forradalmi-vívódo üzenetétől. A hagyományidézésnek ez a dialektikája mondatja velünk: Petőfiről sosem késő és sosem lehet eleget beszélni, hiszen róla szólva önmagunkat becsüljük meg.

A nagyváradi jogászok kerekasztal-értekezlete után az év végén a szerkesztőségben tartottunk lapелеmzést az októberben megjelent jogi számról; a meghívottak és munkatársak közül Asztalos Sándor, Dáné Tibor, Kapcza Imre, Kéki Zoltán, Kiss András, Laza István, Mikó Imre, Nemes István, Podhradzky László, Szabó Pál Endre, Tunyoghi Cs. Gyula, Újváry Ferenc, a szerkesztőségből Farkas László, Kassay Miklós és Veress Zoltán szólalt fel.

Lapunk 1972. 12. számának 1805. és 1852. lapján Bretter Eliz, 1861. lapján pedig Mohr Lajos ötvösmunkája látható.